

YERLEŞME DOKU VE TİPLERİ

Yerleşme sınıflandırması tartışmaya açık bir konudur. Tanımlama için kullanılan fonksiyonel ölçütler ya da yerleşme şeklinin görünüşleri, betimlemede sınırlı oranda değer taşımaktadır. Bunun yanında sınıflandırmaların kalıcı oldukları da ileri sürülemez. Çünkü yerleşmelerin nitelikleri değişebilir. Yerleşme sınıflandırmasında kullanılan terimlerin üzerinde tam bir uzlaşma sağlanamadığı açıktır. Kırsal, kentsel, endüstriyel, toplu, dağınık ve plânlı gibi terimler, farklı insanlar tarafından değişik şekillerde yorumlanabilmektedir. Yine de yerleşmeler, büyüklükleri, işlevleri, şekilleri, lokasyonları, yaşları, sahip oldukları konutların yapı malzemeleri ve kültürel nitelikleri bakımından sınıflandırılabilirler ve bütün bunlar doğal olarak birçok amaca hizmet edebilir. Ancak Türkiye’de yaygın olarak kullanılan ayırım; kentsel yerleşmeler ve kırsal yerleşmeler şeklindedir.

1. KIRSAL YERLEŞMELER

Kentsel yerleşim alanı dışında kalan tarlalar, bağ-bahçeler, ormanlar, otlaklar, kırsal konutlar ve boş arazi kullanım özelliği bulunan yerlere kır denir. Bu özellikteki alanlarda geçimini daha çok tarım, hayvancılık ve ormancılık ile sağlayanların oluşturdukları köy ve köy altı yerleşmelerine kırsal yerleşme adı verilir. Kırsal alanlarda en büyük yerleşme birimleri köyler olup köyden daha küçük yerleşim birimleri de bulunur (Kom, yayla, mezra, kom gibi).

Kırsal Yerleşmeler Sürekliliğine Göre İkiye Ayrılır:

- a- Kalıcı kırsal yerleşmeler (mahalle, divan, mezra, çiftlik)
- b- Geçici kırsal yerleşmeler (yayla, kom, ağıl, oba, yazlık, site)

Kır yerleşmelerinin ortak özellikleri:

- Nüfus sayıları ve yoğunlukları azdır.
- Ekonomileri tarım ve hayvancılığa dayanır.
- Yayıldıkları alanlar dardır.
- Sosyal dayanışma ve iş birliği kuvvetlidir.
- Sınırları ve ortak malları vardır.
- Bazıları geçici yerleşmeler olup özel mülkiyet alanları vardır.
- Köylerde mesleki farklılık az, etnik yapı bakımından sade yapıdadır.

a) Köy Yerleşmeleri

Köyler; cami, okul, otlak, bataklık, yayla ve orman gibi ortak malları olan, toplu ya da dağınık olarak insanların tarlaları, bağları ve bahçeleriyle birlikte oluşturdukları yerleşmelerdir. Ülkemizde kır yerleşmelerinin en büyüğüdür. Türkiye’de ki en küçük yönetim birimi olan köyün yönetiminin başında muhtar bulunur. Nüfus genellikle 2000 ‘den azdır. Kırsal yerleşmelerin en büyük olanıdır.

b) Köy Altı Yerleşmeleri

Köy altı yerleşmesi tek ev ile köy arasında geçiş tipidir. Bu yerleşme tipinin ortaya çıkmasında; engebeli yerlerde tarım topraklarının parçalanmış olması, tarım arazilerinin birbirine uzak olması, hayvanlar için otlak ve barınak temini, devlet arazilerinin özellikle ormanların topraksız ailelerce kullanılması etkili olmuştur. Mahalle, oba, kom, yayla, mezra, divan, çiftlik, ağıl, gibi çeşitleri vardır.

Köy Altı Yerleşmelerini Oluşturan Sebepler:

- Kalabalık ailelerden kaçarak bağımsız yaşama isteği
- Aileler arasında çıkan anlaşmazlıklar
- Tarım arazilerinin yetersiz ve birbirinden uzakta olması
- Hayvanlara otlak ve barınak temini
- Devlete ait arazilerin özellikle orman alanlarının toprak kazanmak amacıyla yerleşme yapılması.

c) Kasaba (Belde) Yerleşmeler

Köy ile kent arasında geçiş özelliği gösterir. Ekonomik etkinlikler yönüyle köye benzer. Fakat köylerden farklı olarak bazı el sanatları ve meslekler (demircilik, marangozluk, ayakkabı tamirciliği vb.) gelişmiştir. Kasabalar çevre köylerin pazarı durumundadır. Nüfus, 2000 ile 10.000 arasındadır. Kır yerleşmelerinde farklı dokular göze çarpar. Her yerleşmenin kurulduğu yerin coğrafi özelliği farklıdır.

2. KENTSEL YERLEŞMELER

Diğer yerleşmelere göre nüfus bakımından daha kalabalık, insanların büyük bir kısmının tarım ve hayvancılık faaliyetleri dışında çalıştıkları nüfusu oldukça kalabalık olabilen yerleşmelerdir. Şehir yerleşmelerini kır yerleşmelerinden ayıran en önemli özellikler; nüfusun fazlalığı, yerleşim alanının genişliği; çalışan insanların sanayi, eğitim, ticaret ve yönetim gibi ekonomik faaliyetlerde çalışmalarıdır. Kentler, nüfus miktarlarına ve ekonomik fonksiyonlarına göre ikiye ayrılır:

a. Nüfuslarına Göre Kentler

Küçük kentler: Nüfusu 10.001 ile 100.000 arasındadır.

Orta büyüklükteki kentler: Nüfusu 100.001 ile 500.000 arasındadır.

Büyük kentler: Nüfusu 500.001 ile 1.000.000 arasındadır.

Metropolitan kentler: Nüfusu 1.000.000 'dan fazladır.

b. Fonksiyonlarına Göre Kentler

Şehirlerin sınıflandırılmasında; şehirde hâkim olan ekonomik ve kültürel etkinlik kolları dikkate alınır. Bu etkinlikleri; tarım, ticaret, sanayi ve turizm gibi bazı ekonomik işlevler ile idarî, askerî, kültürel ve sanatsal etkinlikler oluşturur.

DOKUSUNA GÖRE YERLEŞMELER

a) Toplu Yerleşmeler

Toplu yerleşme tipinde evler birbirine yakın inşa edilmiştir. Ova ve platolarda yer alan köyler genellikle toplu yerleşme özelliği gösterir. Toplu yerleşmeler; Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Marmara ve Ege Bölgeleri'nde yaygındır. Toplu yerleşmeyi ortaya çıkaran en önemli faktör su kaynaklarının yetersizliğidir.

b) Dağınık Yerleşmeler

Dağınık yerleşme tipinde ise evler, birbirine uzak inşa edilmiştir. Evler arasındaki uzaklık, birkaç yüz metreden birkaç kilometreye kadar değişebilmektedir. Arazinin çok engebeli, tarım alanlarının küçük ve parçalı olduğu alanlarda dağınık yerleşme yaygındır. Dağınık yerleşmeler daha çok Karadeniz (özellikle Doğu Karadeniz Bölümü), Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nin bazı kesimlerinde görülür. Bu tip köylerimizde başlıca geçim kaynakları: bahçecilik ve hayvancılıktır.

c) Çizgisel Yerleşmeler

Bir akarsuyu ya da bir yol boyunca kurulmuş yerleşmelerdir.

d) Dairesel Yerleşmeler

Düz bir arazide veya ovada kurulan dairesel şekle sahip yerleşmelere dairesel yerleşme denir.

e) Kıyı Boyu Yerleşmeler

Genel olarak deniz, göl kıyılarında kıyı boyunca kurulan yerleşmelere kıyı boyu yerleşme denir.

